

Koronavirüs (Covid-19) Eğitime Hiç mi Olumlu Katkı Sağlamadı? Turizm Eğitimi Veren Kurumların Çevrimiçi Etkinlik Performansı (Did Coronavirus (Covid-19) Has Not Made Positive Contribution to Education? Online Event Performance of Tourism Education Institutions)

* Mehmet BOYRAZ^a

^a Afyon Kocatepe Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Afyonkarahisar-Türkiye
(mboyraz@aku.edu.tr) <https://orcid.org/0000-0001-6755-1999>

MAKALE GEÇMİŞİ

Gönderim Tarihi:

02.01.2021

Kabul Tarihi:

02.02.2021

Anahtar Kelimeler:

Turizmde Uzaktan Eğitim Öğretim
Ders Dışı Etkinlik
Bibliyometrik Analiz
Veri Görselleştirme Analizi
Tableau

Keywords:

Distance Education Teaching in
Tourism
Extracurricular Activity
Bibliometric Analysis
Data Visualization Analysis
Tableau

Makalenin Türü: Araştırma Makalesi

***Sorumlu Yazar:** Mehmet BOYRAZ

E posta: mboyraz@aku.edu.tr

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, yükseköğretim düzeyinde turizm lisans eğitimi veren kurumların koronavirüs (covid-19) salgını sürecinde çevrimiçi olarak düzenledikleri ders dışı etkinliklerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, kurum etkinlik performanslarının değerlendirilmesi ve yeterliliklerinin sorgulanmasıdır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak doküman-arşiv tarama tekniği kullanılmış ve ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, Türkiye’de turizm fakültesi ve yüksekokulların tüm resmi çevrimiçi platformlarında yer verilen 2020 yılı Mart itibarıyla 31 Aralık 2020 tarihine kadar düzenledikleri 230 çevrimiçi etkinlik oluşturmaktadır. Tespit edilen çevrimiçi etkinliklerin değerlendirilmesinde sıklık ve yüzde analizi kullanılmıştır. Verilerin anlaşılabilirliği ve çıktılarının somutlaştırılması için veri görselleştirme analizi yapılmış ve bu amaçla interaktif bir yazılım olan Tableau’dan yararlanılmıştır. Araştırma ile Türkiye’de turizm lisans eğitimi veren kurumların genel olarak koronavirüs salgını krizinde uzaktan eğitim sistemine alternatif olarak teknoloji tabanlı dijital platformları ve sosyal medya kanallarını kullanarak eğitim iletişimde çeşitlendirmeyi sağlayabildikleri; ancak bu platformlardan yeterince faydalanamadıkları ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the extracurricular online activities organized by institutions providing tourism undergraduate education at the higher education level during the coronavirus (covid-19) epidemic, in terms of various variables, to evaluate the efficiency of the institution and to question their competencies. In the collection of research data, document-archive scanning technique was used and secondary data sources were utilized. The study sample constitute of 230 online activities, are organized by faculties and schools of tourism in Turkey and taking place of these institutions' all of official online platform, held from March 2020 to end of December 2020. Frequency and percentage analysis were used to evaluate the detected online activities. Data visualization analysis was performed to make sense of the data and concretize the outputs and for this purpose, an interactive software Tableau was used. As a result; institutions, providing tourism undergraduate education at the higher education level, were able to diversify educational communication by using technology-based digital platforms and social media channels as an alternative to the distance education system in the coronavirus epidemic crisis in general; however, they could not benefit from these platforms sufficiently.

1. GİRİŞ

Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19), ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde Aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020'de tanımlanan bir virüsdür. Salgın başlangıçta bu bölgedeki deniz ürünleri ve hayvan pazarında bulunanlarda tespit edilmiştir. Daha sonra insandan insana bulaşarak Vuhan başta olmak üzere Hubei eyaletindeki diğer şehirlere ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin diğer eyaletlerine ve diğer dünya ülkelerine yayılmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020). Yeni tip koronavirüs hastalığı Türkiye'de ilk vakanın görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization-WHO) tarafından küresel pandemi (salgın) olarak ilan edilmiştir (WHO, 2020a). O günden itibaren hızla yayılan ve tüm dünyayı etkisi altına alan salgın milyonlarca insanın enfekte olmasına ve yüzbinlerce insanın ölmesine, milyarlarca insanın fiziksel ve ruhsal sağlığının bozulmasına sebep olmuştur. Nitekim 02 Ocak 2020 tarihine kadar dünyada 81.947.503 onaylı covid-19 vakasının olduğu ve bunların içerisinde 1.808.041 ölümün gerçekleştiği belirtilmektedir (WHO, 2020b).

Koronavirüsün artan önlemez yayılma hızı tüm dünyayı tehdit etmesinin yanı sıra ülkeleri etkileyerek demografik, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel, toplumsal ve bireysel sonuçlarıyla dünyanın şekillenmesinde çok önemli roller oynamıştır (Alaeddinoğlu ve Rol, 2020). Küresel salgın ile ortaya çıkacak vakaları azaltmak ve virüsün yayılmasını durdurmak amacıyla, dünyanın dört bir yanındaki hükümetler farklı önlem ve uygulamaları hayata geçirmişlerdir. Bu uygulamaların başında ülkeler arası ulaşım ağı sınırlarının kapatılması, uçuş yasakları, ülkeler ve şehirler arası seyahat kısıtları, karantina, sıkıyönetim ve kamusal alanların kapatılması gibi, devletler veya yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen eylemler ve sosyal mesafenin korunmasına yönelik düzenlemeler gelmektedir. Salgının yavaşlatılması için kitlelerin bir süre evde kalması sağlanarak (sosyal izolasyon) hareketliliğin olabildiğince azaltılmasını öngören baskılama yaklaşımı; virüsün kendisine müdahale edilmeden yayılmasına izin verilerek toplum bağışıklığı oluşturmaya yönelik yaklaşıma göre daha baskın çıkmış ve genel geçer bir uygulama olarak bütün ülkelerde zorunlu olarak benimsenmiştir (Telli Yamamoto ve Altun, 2020: 25). Bunlarla birlikte uluslararası ve ulusal organizasyonlar, spor faaliyetleri, fuarlar, kongreler ile geniş katılımlı ve toplu etkinlikler ertelenmekte ya da iptal edilmektedir.

Koronavirüs salgını en başta sağlık sektörü olmak üzere tekstilden otomotive ve sanayiden turizme kadar neredeyse tüm sektörleri az ya da çok etkilemiştir. Bu etkiyi en yüksek oranda hisseden alanlardan birisi de eğitim olmuştur. Çünkü hükümetler koronavirüsün salgın ilanı ile birlikte ilk olarak okulları ve kamusal alanları kapatıp sokağa çıkma yasağı ilan etmişler ve özellikle genç nüfusun hareketliliğini kısıtlamaya özen göstererek tüm yüz yüze eğitim-öğretim faaliyetlerini askıya almışlardır (Çimen, Gürdal, Çuhadar ve Akbayraktürk Çanak, 2020: 48). Eğitim kurumlarının kapatılması ve yüz yüze eğitime ara verilmesiyle dünyada tüm eğitim düzeylerinden öğrenci nüfusunun yaklaşık yarısına karşılık gelen 1,6 milyar öğrencinin eğitimi kesintiye uğramıştır (UNESCO, 2020a; UNICEF, 2020). Böylece koronavirüs salgını sürecinde tüm dünyada her 10 öğrenciden 9'unun eğitimi kesintiye uğramıştır. Türkiye genelinde ise yaklaşık 25 milyon öğrenci bu durumdan etkilenmiştir (UNESCO, 2020b).

Türkiye'de ilk vakanın görülme tarihi olan 11 Mart 2020'yi takiben 12 Mart 2020'de Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından yapılan açıklama doğrultusunda 16 Mart 2020'yi takip eden iki hafta boyunca okulların tatil edilmesi kararlaştırılmıştır (MEB, 2020). Aynı tarih itibarıyla Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından da 16 Mart 2020 tarihinden itibaren üç hafta süreyle tüm yükseköğretim kurumlarında eğitime ara verilmiştir (YÖK, 2020). Salgının yayılma hızı durdurulamayınca tüm öğretim kademelerinde yüz yüze eğitime ara verilmiş, uzaktan eğitime geçilmesine, yerel ve merkezi sınavların ertelenmesine ve öğrenci başarısını ölçme ve değerlendirmede web tabanlı sınavların devreye girmesine karar verilmiştir. Bu kapsamda, örgün eğitime göre yapılandırılmış sistemin acil olarak kriz yönetimi ile web tabanlı uzaktan eğitim sistemine dönüştürülmesi gerekmiştir (Keskin ve Özer Kaya, 2020). Kararın ardından kısa bir süre içinde, Milli Eğitim Bakanlığı'nın EBA sistemi ve yükseköğretim kurumlarının kendi uzaktan eğitim sistemleri üzerinden tüm dersleri uzaktan eğitim modeliyle yürütülmeye başlanmıştır. Eğitim hayatı ve faaliyetleri, evden dijital platformlar, dijital araçlar, mobil uygulamalar ve internet aracılığıyla yürütülecek (Üçer, 2020) şekilde planlanmıştır. Böylelikle eğitim alanında dijitalleşme ile harmanlanmış olarak kullanılan uzaktan eğitim araçları, bu yaşanan süreçte yegane eğitim aracına dönüşerek öğrenciler ile eğitimin ve etkileşimin sağlandığı ortamlar haline gelmiştir.

Uzaktan eğitim sistemleri daha önceki dönemlerde teorik ve bilgisayar tabanlı uygulamalı dersler yürütüldüğü için (Kahraman, 2020) uygulamalı alanlarda eğitim veren birimlerdeki derslerin bu eğitim modeliyle hangi düzeyde etkin yürütülebileceği ve öğrenciler için ne

derece verimli olabileceği sorularını akıllara getirmiştir. Bu doğrultuda uzaktan eğitimin etkinliği ve verimliliği tartışmalara ve araştırmalara konu olmuştur. Eğitim sisteminde, yaşamın değişen koşulları, insanların ihtiyaçları ile çağın bilimsel ve teknolojik gelişmeleri doğrultusunda yeni strateji, yöntem ve tekniklerin kullanılarak yeni öğrenme ortamlarının oluşturulması her dönemde olduğu kadar (Yıldız, 2006: 302) koronavirüs salgını sürecinde önemini daha fazla hissettirir olmuştur. Nitekim Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD) de hazırladığı raporda, salgın döneminde öğrenme eğitim kurumlarının fırsatlarını korumak için planlı ve etkili bir stratejisi bulunmadığı takdirde, yaşanacak aksamaların öğrenciler için ciddi öğrenme kayıplarına neden olacağını vurgulamaktadır. Bununla birlikte eğitim sistemi ve kurumu yöneticilerine mevcut dönemde alternatif yöntemlerle, eğitimde devamlılığının sağlanması için planlar geliştirmelerini önermektedir (Reimers ve Schleicher, 2020). Böylelikle salgının eğitim üzerindeki etkisini azaltacak stratejiler geliştirilerek dünya çapında bir neslin en az zararlı bu süreci atlması, bireylerin geçim kaynaklarının ve toplumların umutlarının korunması kontrol altına alınabilir. Türkiye’de bu noktada pek çok eğitim kurumu, koronavirüs salgını sebebiyle kesintiye uğrayan eğitimi telafi etmek ve eğitimin tüm yönleriyle (teknik, beşeri ve kavramsal) bütünselliğini sağlamak amacıyla hızlı refleks göstermişlerdir. Uzaktan eğitim sistemleri aracılığıyla devam eden eğitim süreçlerinin yanı sıra çeşitli dijital ve sosyal platformlar üzerinden çevrimiçi eğitim uygulamalar ile etkinlikler düzenlemeye başlamışlardır. Bu kurumlar arasında turizm eğitimi veren fakülteler ve yüksekokullar da bulunmaktadır.

Emek yoğun bir sektör olan turizm yapısı gereği uygulamalı bir alan olduğu için diğer sektörlerden ayrı olarak koronavirüs salgınından daha fazla etkilendiği (Alaeddinoğlu ve Rol, 2020) söylenebilir. Bu nedenle turizm öğrencilerine ilişkin eğitim-öğretim süreçlerinin uzaktan eğitim sisteminin yanı sıra diğer dijital platformlar ve sosyal medya kanalları aracılığı ile desteklenmesi gerekmektedir. Çünkü bu kanallar, esnek ve kullanıcı dostu olarak harmanlanmış öğretim deneyimlerini zenginleştirmesi, öğretim ve değerlendirme sürecine destek olması gibi özelliklerden dolayı eğitim kurumlarına yarar sağlamaktadır (Jones, Blackey, Fitzgibbon ve Chew, 2010). Turizm sektörünün dinamikliğinden dolayı verilecek eğitimin de dinamik olması gerekliliği (Aksu ve Bucak, 2012) nedeniyle eğitimin destekleyicisi ve tamamlayıcısı olan ders dışı etkinliklerin kontrollü, programlı ve planlı bir şekilde yürütülmesi (Köse, 2013) ve bu noktada sosyal medya platformlarının kullanılması

salgın koşullarında kaçınılmaz olmuştur. Dolayısıyla özellikle salgın döneminde turizm eğitimi veren kurumların eğitim öğretim süreçlerini desteklemek için sosyal medya platformlarını kullanım düzeylerinin ortaya çıkarılması, bu kanallar aracılığıyla ne tür etkinliklerin gerçekleştirdiğinin bilinmesi ilgili kurumların performanslarının değerlendirilmesi için bir gösterge niteliğindedir. Belirli dönem aralıklarıyla kurumların bu performanslarının değerlendirilmesine yönelik araştırmalar yapılmalı, mevcut durumları ortaya konmalı ve kurumların etkinliği ölçülmelidir. Literatürde henüz bu yönde gerçekleştirilmiş bir araştırmaya rastlanmadığı için bu araştırma kapsamında, koronavirüs salgını sürecinde turizm lisans eğitimi veren kurumların sosyal medya platformları aracılığı ile düzenledikleri çevrimiçi etkinliklerin tema, içerik, tanımlayıcı bilgiler gibi çeşitli değişkenler yönünden incelenmesi hedeflenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Koronavirüs salgını ile yaşam tarzları, gündelik alışkanlıklar, çalışma şekilleri, eğitim ve sosyalleşme alışkanlıkları karantinaya bağlı olarak değişim göstermiştir. Küresel ölçekte aylarca süren sokağa çıkma yasakları doğrultusunda çalışma hayatı, eğitim hayatı, alışveriş, sosyalleşme, iletişim faaliyetleri evden dijital platformlar, dijital araçlar, mobil uygulamalar ve internet aracılığıyla yürütülmüştür (Üçer, 2020). Bu süreç bilimsel yayınların seyrinde ve akademisyenlerin çalışma alanlarında yeniliklere yol açmıştır. Benzer şekilde, turizm akademisyenlerinin de ilgi odağı haline gelen koronavirüs salgını faydalı araştırmaların yapabileceği yeni bir çalışma alanı yaratmıştır (Sigala, 2020). Dolayısıyla, dünya çapındaki birçok turizm araştırmacısı koronavirüs ile ilgili araştırma alanı belirleme aşamasında ya da çeşitli çalışmalar yürütmektedir (Zenker ve Kock, 2020). Sağlık sektöründe uygulamalı olarak yürütülen çalışmalara karşın turizmle ilgili çalışmaların genellikle kavramsal olarak gerçekleştirildiği görülmektedir (Atay, 2020; Benjamin, Dillitte ve Alderman, 2020; Ma, Zhao, Gong ve Wengel, 2020).

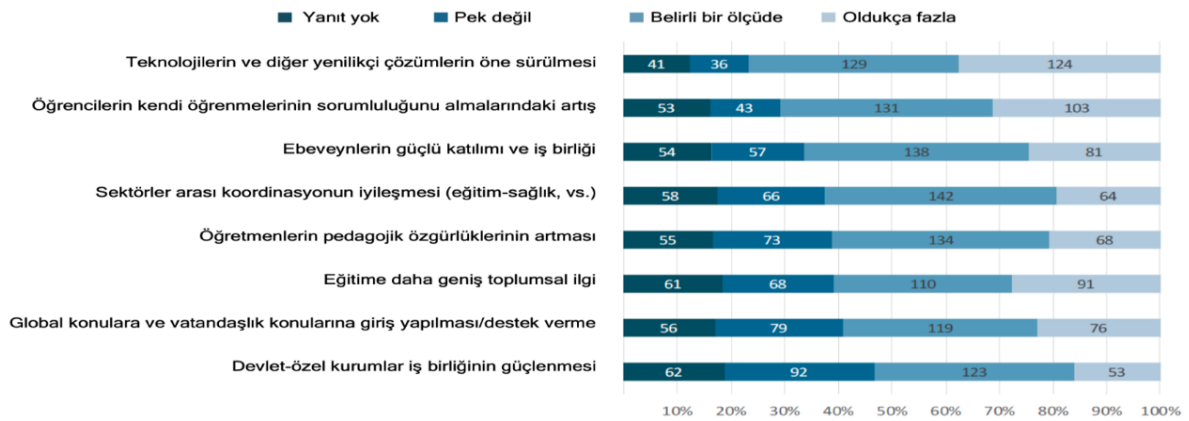
Koronavirüs salgını ile ilgili turizm literatürü incelendiğinde çalışmaların çok çeşitli alanlarda tamamlandığı görülmektedir. Bunlar arasında koronavirüsün turizm sektörü üzerindeki ekonomik (Bahar ve İlal, 2020; Cave ve Dredge, 2020; İbiş, 2020), çevresel (Romagosa, 2020; Spalding, Burke ve Fyall, 2020), sosyal (Higgins-Desbiolles, 2020) ve genel (Alaeddinoğlu ve Rol, 2020; Sürme, 2020) etkileri, sağlık turizmi boyutu (Bağcı, Uzun ve Bostan, 2020; Çınar ve Özkaya, 2020), teknolojik boyutu (Gretzel vd., 2020; Zeng, Chen ve

Lew, 2020) ve iletişim boyutu (Acar, 2020; Binbaşıoğlu, 2020; Eryılmaz, 2020; Huertas, Oliveira ve Giroto, 2020) ile ilgili araştırmalar yer almaktadır. Koronavirüsün turizm eğitime ilişkine ilişkin literatürde yalnızca Buluk ve Eşitti (2020) tarafından turizm lisans öğrencilerinin koronavirüs sürecindeki uzaktan eğitime ilişkin görüşlerini tespit etmeye yönelik gerçekleştirilmiştir. Doğrudan eğitimle ilgili olmamakla birlikte turizm lisans öğrencilerinin turizm sektörünü değerlendirdiği (Akyol, 2020) ve öğrencilerin metafor yoluyla koronavirüs algılarının tespit edilmesine (Saatcı ve Aksu, 2020) yönelik dolaylı yünden öğrencilerin yer aldığı araştırmalar yapılmıştır. Bu nedenle koronavirüsün eğitimi genel düzeyde nasıl etkilediği ve eğitime ne tür etkilerinin ve katkılarının olduğuna ilişkin turizm literatürü dışındaki araştırmaların da incelenmesi faydalı olacaktır.

Literatürde yapılan çalışmaların bir bölümü koronavirüs salgını sürecinde öğrencilerin uzaktan eğitim sistemlerine ilişkin görüşlerinin ve memnuniyetlerinin belirlenmesine yönelik uygulamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda Keskin ve Özer Kaya (2020) 652 öğrenci üzerinde yaptığı araştırma ile; öğrencilerin sosyal medyada geçirdikleri sürelerin yaklaşık iki kat arttığı, salgın sürecindeki web tabanlı eğitimin yüz yüze eğitim kadar etkili olmadığı ve teorik, genel kültür ile mesleki uygulamaya olan katkısının çok düşük görüldüğü, bu süreçte öğretim elemanlarıyla rahat iletişim kuramadıkları, bu tür sistemler aracılığıyla öğrenilenlerin çok çabuk unutulduğu ortaya çıkmıştır. Üçer (2020) ise çalışması ile öğrencilerin (171) salgın sürecinde uzaktan eğitim kapsamında kullandıkları dijital araçları kullanmaktan genel olarak keyif aldıklarını, hocaları ile kolay iletişim kurduklarını, bu araçların kullanımının kolaylığı ve rahatlığının hoşlarına gittiğini ve sağladığı konfor açısından bir doyum sağladıklarını belirlemiştir. Bununla birlikte öğrencilerin bu süreçte teknik sorunlar yaşadıklarını ve bunların eğitimin verimliliğini etkilediğini, ağırlıklı olarak uzaktan eğitim sürecinden memnun kalmadıklarını yüz yüze eğitimi tercih ettiklerini tespit edilmiştir. Üçüncü olarak Karadağ ve Yücel (2020) lisans öğrencilerinin (17.939) uzaktan eğitime yönelik memnuniyetlerinin değerlendirildiği çalışmalarında; uzaktan eğitim sürecinde Yükseköğretim Kurulunun sınıfı geçtiği, üniversitelerin ise sınıfta kaldığı, üniversitelerin ve fakültelerin sürece hazır olmadığı, uzun yıllardır YÖK tarafından belirlenen kriterleri tamamlamadıkları, başta sosyal bilim alanları olmak üzere diğer alanlardaki öğretim elamanlarının önemli bir kısmının teknoloji kullanma yeterliliklerinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte ilgili çalışmada; (1) uzaktan eğitimde kullanılan dijital içerikler ile öğretim materyallerinin orijinal olmadığı, (2)

uzaktan eğitimin öğreticilik düzeyinin zayıf kaldığı, (3) öğretim elemanlarının uzaktan eğitimde öğretme becerilerinden yoksun olduğu, (4) salgın sürecinde öğrencilerin hocalarına ulaşamadıkları ve (5) kullanılan uzaktan eğitim sisteminin yetersiz olduğu öğrenciler tarafından ifade edilmiştir.

Salgın sürecindeki bu tür olumsuzlukların yanı sıra literatürde yer alan birtakım çalışmalarda koronavirüs ile eğitim süreçlerinde yaşanan/yaşanabilecek yeniliklere, değişimlere ve fırsatlara dikkat çekilmektedir. Kocaman Karoğlu, Bal Çetinkaya ve Çimşir (2020) koronavirüs salgınının tüm dünya ile birlikte, Türkiye’de de eğitimde dijital dönüşümün hızlanmasına katkısının olduğunu; salgının çoğunlukla ikinci öğretim, destek öğretimi, yüz yüze eğitime destek süreci gibi algılanan uzaktan eğitimin, destek olmaktan öte öğrenmede temel zemin de oluşturduğuna yönelik bir farkındalık süreci olduğunu ifade etmektedir. Yakın gelecekte uzaktan eğitimin ve hatta daha yeni bir isimlendirmeye dijital öğrenmenin, ikincil (atıl) bir alternatif ya da yüz yüze öğrenmede destek fonksiyonu olmak yerine, eğitimin asli zemini haline dönüşeceği öngörülmektedir. Koronavirüs salgınının başlamasına paralel olarak hızlı bir adaptasyonla yaygın dijital öğrenmeye geçilmiş ve bu erken dönemde edinilen deneyimler doğrultusunda, yakın gelecekte dijital öğrenme, yeni teknoloji ve sistemlerin de katkısıyla işlevselliğini artırılarak tüm dünyada ana öğrenme yapısı haline gelecektir (Telli Yamamoto ve Altun, 2020: 34). Bunların yanı sıra OECD’nin raporunda koronavirüs salgını ile uzaktan öğrenme yöntemi şeklinde değişen eğitim faaliyetlerinin beraberinde birtakım beklenmedik olumlu sonuçları da getirdiğine ve eğitim adına umut aşığının varlığına dikkat çekilmiştir. Bu olumlu katkılara Grafik 1’de yer verilmiştir (Reimers ve Schleicher, 2020).

Grafik 1. Eğitim açısından değişimlerden kaynaklı beklenmedik olumlu sonuçlar olmuş mudur?

UNESCO Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojileri Birimi Başkanı Fengchun Miao ise salgın sürecinde eğitim kurumların kapanması ile uzaktan eğitim uygulamalarında üç aşamalı bir sürecin başlaması gerektiğini vurgulamıştır. Bunlar; (1) öğrenmenin sürekliliğini sağlamak için en iyi teknoloji karışımını belirlemek, (2) uzaktan katılım ve müfredat dışı öğrenmenin ön plana çıkartılarak günlük karantina süreçlerine uygun hareket edilmesi ve (3) salgın sürecinde test edilen teknolojiyle geliştirilmiş modellerden bazılarının sürdürülerek eğitim sistemlerinin daha esnek, açık ve gelecekte okunabilir hale getirilmesidir (UNESCO, 2020c). OECD Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) tarafından da benzer şekilde koronavirüs salgınında eğitimde atılabilecek adımlar arasında rehberlik edecek bir çerçeve tanımlanmıştır. Bu kapsamda aşağıdaki hususlara dikkat çekilmiştir (Reimers ve Schleicher, 2020):

- Eğitim araçları tanımlanmalı, mümkünse bu araçlar online öğrenmeyi içermelidir.
- Öğrencilerle etkili iletişim için bir web sitesi oluşturulmalı veya var olanlar güncellenmelidir.
- Online eğitimin yanı sıra alternatif çeşitli eğitim verme yöntemleri geliştirilmeli, bunların yürütülmesinde toplum kuruluşları ve özel sektör ile ortaklıklar yapılmalıdır.
- Ortak öğrenme ve refahı artırmak için öğrencileri bir araya getirecek, aralarındaki etkileşimi ve işbirliğini artıracak geliştirmeler yapılmalıdır.
- Yeni öğretim yönteminde öğrencilerin desteklenebilmesi için mesleki gelişim mekanizması oluşturulmalı, öğretici işbirliği ve sektör profesyonellerini teşvik edecek ve öğretici özerkliğini artıran yöntemler geliştirilmelidir.
- Yeteneklerin, yaklaşımların, değerlerin, esnekliğin ve öz etkinliğin gelişimi, açık bir şekilde bağlanma ve onaylamayı güçlendiren aktiviteler aracılığı ile güçlendirilmelidir.

Yukarıdaki uzaktan eğitime karşı uluslararası örgütler tarafından çizilen bu yol haritalarının uygulamaya geçirilmesine sosyal medyanın en önemli dijital platform konumunda olduğu aşıkardır. Nitekim kendisinden önceki iletişim araçlarının neredeyse tamamını bünyesinde barındıran ve Twitter, WhatsApp, Tik Tok, Messenger, Instagram, Facebook, Snapchat, Pinterest, Telegram gibi uygulamalardan oluşan sosyal medya, hemen her konuda olduğu gibi Çerçi, Canöz ve Canöz (2020) salgın dönemlerinde de eğitim kurumlarının öğrenci ile interaktif iletişim kurabilmesine ve öğretim kaynaklarının çeşitlendirilerek güçlendirilmesine

olanak sağlayacaktır. Nitekim salgın sürecinde öğrencilerin uzaktan eğitim sistemi dışındaki dijital platformların (zoom, ms teams vb.) kullanım oranının kamu eğitim kurumlarında %29,3 ve özel eğitim kurumlarında %83,4 düzeyinde gerçekleşmiş olması (Yılmaz vd., 2020: 76) bu düşünceyi destekler niteliktedir. Bu noktada UNESCO ve OECD raporlarında değinildiği gibi, kurumların eğitim kanallarını çeşitlendirmesinin gerekliliği kapsamında eğitimle ilgili düzenlenen çevrimiçi etkinliklerin değerlendirilmesi; bu amaçla eğitim kurumlarının, resmi web sitelerini ve sosyal medya platformlarını hangi düzeyde kullandığını ve bu dijital platformlar aracılığıyla hangi tür etkinlikleri ne kadar sıklıkla yaptığını ortaya koymak önemlidir. Bu yönüyle araştırmanın turizm lisans eğitimi veren fakülteler ve yüksekokullar bakımından mevcut literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırmanın temel amacı, yükseköğretim düzeyinde turizm lisans eğitimi veren kurumların koronavirüs (covid-19) salgını sürecinde çevrimiçi (online) olarak düzenledikleri ders dışı etkinliklerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, kurum etkinlik performanslarının değerlendirilmesi ve bu etkinliklerin yeterliliklerinin sorgulanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda etkinliklerin; kurum bakımından hangi üniversitelerde yoğunlaştığı, zaman açısından aylara ve gün içerisindeki saatlere göre nasıl dağılım gösterdiği, etkinliklerin turizm ile ilişkisi (gastronomi, rehberlik, genel turizm), hangi kapsamda gerçekleştirildiği (genel, birime özgü, ders içi, akademik, öğrenci), katılımcıların (moderatör, davetli konuşmacı) nitelikleri ve sayıları, çevrimiçi etkinlik platformu/kanalı gibi farklı değişkenlere göre değerlendirilmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın evreni, Türkiye'deki üniversitelerde lisans düzeyde turizm eğitimi veren fakülte ve yüksekokul web sitelerinde ya da kurumsal sosyal medya hesaplarında yer alan etkinlikleri kapsamaktadır. Bu doğrultuda ilgili mecralardaki etkinlik afişleri, etkinliklere ilişkin duyuru ve haberler aracılığıyla araştırma evreninin sınırları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman-arşiv tarama tekniği kullanılarak ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. İlk olarak araştırma sürecinde 2020 ÖSYM verileri doğrultusunda Türkiye'de turizm lisans eğitimi veren üniversitelerdeki turizm fakültesi ve yüksekokullar listelenmiştir. İkinci aşamada ilgili kurumların web sitesi adresleri ile hangi sosyal medya platformlarında (facebook, instagram, twitter) yer aldıkları ve bu adreslerin nereler oldukları belirlenmiştir. Üçüncü aşamada ise turizm fakültesi ve

yüksekokulların tüm resmi online platformlarında yer verilen 2020 yılı Mart ayı itibariyle düzenledikleri etkinliklere yönelik taramalar gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda 01-02 Ocak 2021 tarihleri arasında yapılan veri toplama sürecinde ulaşılan 230 çevrimiçi etkinlik belirtilen değişkenlere göre tek tek kayıt altına alınmıştır. Çevrimiçi etkinlikler belirlenirken fakülte ve yüksekokullarda düzenlenen yeni gelen öğrencilerle tanışma, oryantasyon, staj-danışmanlık-erasmus duyuru toplantıları gibi etkinlikler çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Tespit edilen çevrimiçi etkinliklerin değerlendirilmesinde sıklık ve yüzde analizi birlikte kullanılmış ve etkinlikler belirtilen bibliyometrik değişkenler bakımından çapraz tablolar halinde ele alınmıştır. Elde edilen bulguların anlaşılabilirliği ve çıktıların somutlaştırılması için etkinlik verileri veri görselleştirme analizine tabi tutulmuştur. Bu amaçla interaktif bir yazılım olan Tableau kullanılmış ve araştırma verilerinin görselleştirilmesinde graph (area, bar, line, pie, text), packed bubbles, treemaps teknikleri tercih edilmiştir. Böylelikle çevrimiçi etkinliklerin hangi yönleri ile ön plana çıktığı grafiklerle daha anlaşılır hale getirilmiştir.

4. BULGULAR

Araştırma ile Türkiye’de 2020 yılı itibariyle turizm lisans eğitimi veren 46’sı “Turizm Fakültesi” ile dokuzu “Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik”, biri “Turizm ve Otel İşletmeciliği” ve biri “Turizm ve Otelcilik” adı altında 11 yüksekokul olmak üzere toplamda 57 ayrı eğitim biriminin bulunduğu; turizm fakültelerinden ikisinin henüz öğrenci kabul etmediği tespit edilmiştir. Bu kurumlar dahil edilmeden yapılan taramalar sonucunda 55 turizm lisans eğitimi veren kurumun koronavirüs salgının başladığı 2020 yılının Mart ayından Aralık ayı sonuna kadar olan 10 aylık dönemde farklı niteliklerde 236 çevrimiçi etkinlik düzenlediği belirlenmiştir. Bu etkinliklerin gerçekleştirilmesinde 31’i turizm fakültesi ve üçü turizm işletmeciliği ve otelcilik yüksekokulu olmak üzere 34 ayrı kurumun rol oynadığı, diğer 21 kurumun ise bu dönemde herhangi bir çevrimiçi etkinlik düzenlemediği ortaya çıkmıştır. Koronavirüs salgın dönemi çevrimiçi etkinliklerin üniversitelere ve aylara göre dağılımına Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Çevrimiçi etkinliklerin üniversitelere ve aylara göre çapraz dağılımı

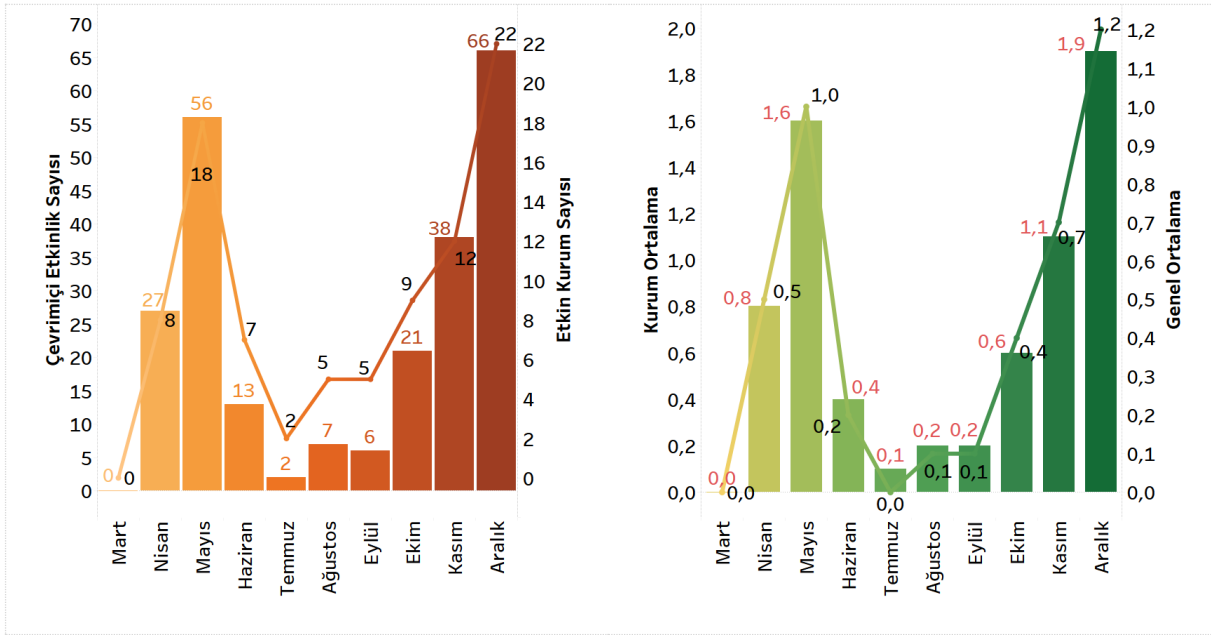
Üniversite / Birim Adı*	Birim	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
Afyon Kocatepe	TF	-	2	-	-	-	-	-	1	2	5	10
Akdeniz	TF	-	1	3	-	-	-	-	2	4	3	13
Aksaray	TF	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	3
Anadolu	TF	-	-	1	-	-	1	-	-	-	2	4
Ankara Hacı Bayram Veli	TF	-	-	1	1	-	-	-	5	10	10	27
Aydın Adnan Menderes	TF	-	-	-	-	-	-	-	2	-	11	13
Balıkesir	TF	-	-	3	-	-	1	-	-	-	1	5
Batman	TİÖY	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Bolu Abant İzzet Baysal	TF	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	5
Çanakkale Onsekiz Mart	TF	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Dokuz Eylül (Foça Reha Midilli)	TF	-	-	-	-	-	2	1	4	3	-	10
Düzce (Akçakoca)	TİÖY	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Ege (Çeşme)	TF	-	-	5	4	-	-	2	3	1	3	18
Erciyes	TF	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Gaziantep	TF	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Gümüşhane	TF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
İğdır	TF	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
Isparta Uygulamalı Bilimler	TF	-	-	1	3	1	-	-	-	-	1	6
İskenderun Teknik	TF	-	3	-	-	-	1	-	-	-	-	4
İstanbul Medeniyet	TF	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	3
İzmir Katip Çelebi	TF	-	-	1	-	1	2	1	-	-	1	6
Kastamonu	TF	-	1	-	-	-	-	-	-	2	1	4
Mersin	TF	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
Muğla Sıtkı Koçman	TF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
Necmettin Erbakan	TF	-	-	6	1	-	-	1	-	1	2	11
Nevşehir Hacı Bektaş Veli	TF	-	-	7	2	-	-	-	-	-	3	12
Ondokuz Mayıs	TF	-	5	-	1	-	-	-	-	-	1	7
Pamukkale	TF	-	-	1	-	-	-	1	2	-	-	4
Recep Tayyip Erdoğan (Ardeşen)	TF	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	2
Sakarya Uygulamalı Bilimler	TF	-	4	12	-	-	-	-	-	4	5	25
Selçuk (Beyşehir Ali Akkanat)	TF	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Selçuk	TF	-	10	8	-	-	-	-	-	1	-	19
Sinop	TİÖY	-	-	-	-	-	-	-	-	7	5	12
Zonguldak Bülent Ecevit (Karadeniz Ereğli)	TF	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Toplam		-	27	56	13	2	7	6	21	38	66	236

*: Üniversiteler alfabetik olarak sıralanmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde, çevrimiçi etkinliklerin 33 üniversitedeki 34 ayrı birim tarafından düzenlendiği; Selçuk Üniversitesi bünyesinde turizm lisans eğitimi veren iki ayrı turizm fakültesinin bulunduğu görülmektedir. Bu dönemde sayıca en fazla (27) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, onu takiben Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi (25) ve Selçuk Üniversitesi (21) tarafından çevrimiçi etkinlik düzenlenmiştir. Dokuz üniversitenin ise bu süreçte sadece birer çevrimiçi etkinliği doğrudan organize ettiği ya da dolaylı olarak bir etkinlikte paydaş olarak yer aldığı belirlenmiştir. Etkinliklerin Grafik 2’de verildiği üzere

aylara göre dağılımı incelendiğinde; 10 aylık süreçte düzenlenen 236 etkinliğin yarısından fazlasının (122) Mayıs ve Aralık olmak üzere iki ay içerisinde yoğunlaştığı görülmektedir. Koronavirüsün salgın ilan edildiği Mart ayında ise muhtemelen krizin etkisinde kalındığından ve ne olduğunun tam olarak anlaşılmasından kaynaklı hiç etkinlik olmamıştır. Bunlarla birlikte kurumların salgın sürecindeki 10 ayda çevrimiçi etkinlik programlarının dağılımının sistematik olmadığı, aylara göre inişli çıkışlı bir sayıda etkinlik gerçekleştirdikleri ortaya çıkmıştır. Aylar bazında aktif kurum sayılarının da değişkenlik gösterdiği; en fazla kurumun 22 ile en çok etkinliğin düzenlendiği Aralık ayında rol oynadığı, onu Mart (18) ve Kasım (12) aylarının takip ettiği belirlenmiştir.

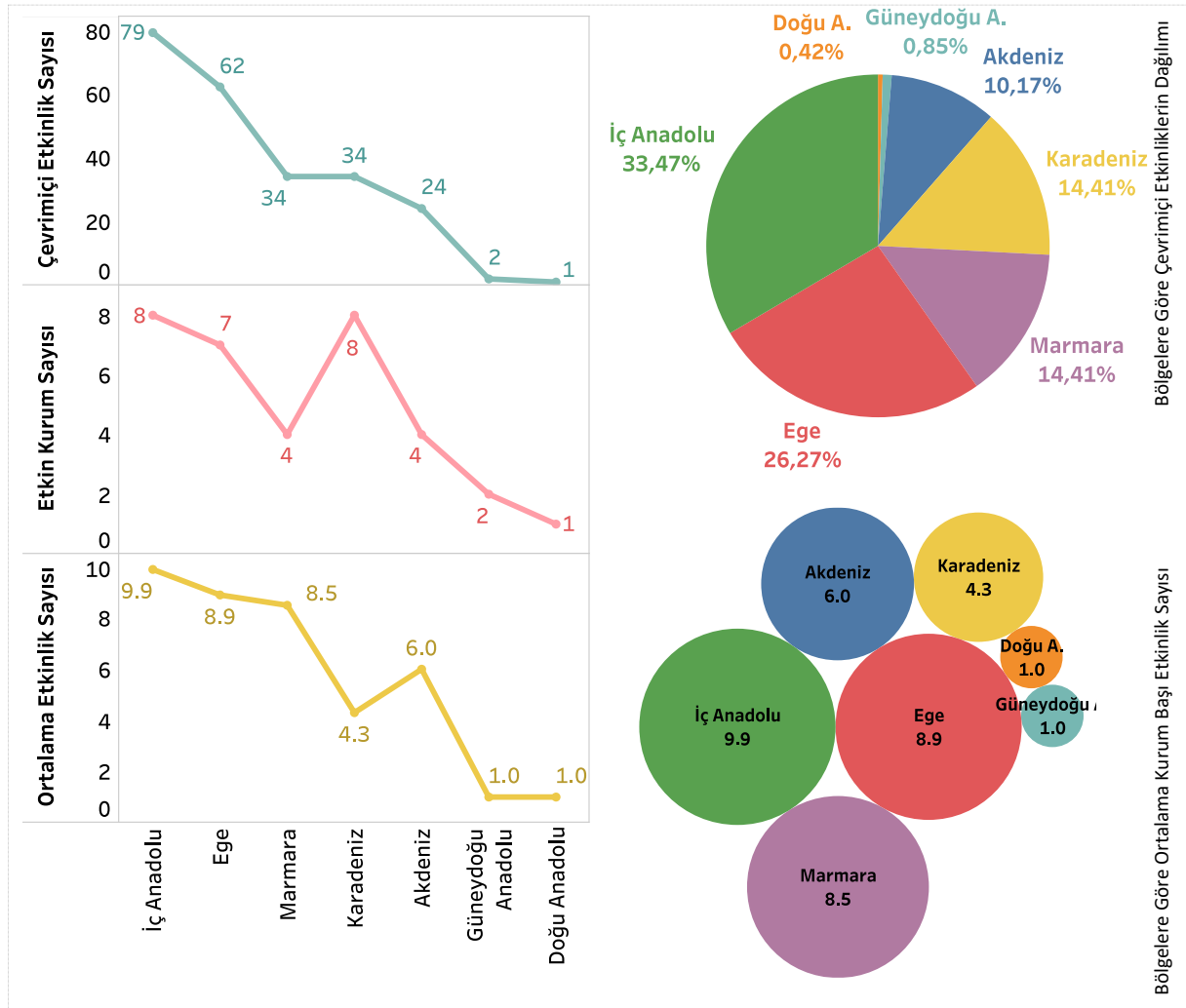
Grafik 2’de ayrıca aylara göre çevrimiçi etkinlik sayıları ilgili ayda aktif olan kurum başına ortalama ve Türkiye geneli turizm lisans eğitimi veren tüm kurumların dikkate alındığı genel ortalama değişkenlerine birlikte karşılaştırmalı yer verilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye geneli aylık olarak kurum başına en az bir çevrimiçi etkinlik düzenlenen ay(lar)ın yine iki (Mayıs-Aralık) ile sınırlı kaldığı görülmektedir. 10 aylık salgın süreci göz önüne alındığında kurum başına düzenlenen çevrimiçi etkinlik sayısı 4,3 (236/55); aylık ise 0,43 olarak hesaplanmıştır. Aylar bazında sıralı olarak sadece Aralık, Mayıs, Kasım ve Nisan ayları Türkiye ortalamasının üzerinde yer almıştır. Diğer taraftan kurum başına ortalama etkinlik sayıları değerlendirildiğinde; Mart, Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında düzenlenen çevrimiçi etkinliklerin yine Türkiye ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Bu durumun nedeni ilgili ayların yaz dönemine denk gelmesi ve eğitim-öğretimin Ekim ayının ilk haftası itibarıyla başlaması olarak kabul edilebilir. Etkinliklerin düzenlendiği zaman dilimi açısından ise sırasıyla; %8,9’unun (21 adet) sabah saatlerinde (08:00-12:59), %52,1’inin (123 adet) öğle saatlerinde (13:00-17:59) ve %35,6’sının (84 adet) akşam saatlerinde (18:00-23:00), geri kalan %3,4’ünü de tüm gün(ler) şeklinde organize edildiği tespit edilmiştir.

Grafik 2. Aylara göre çevrimiçi etkinlik, etkin kurum ve ortalama etkinlik sayıları

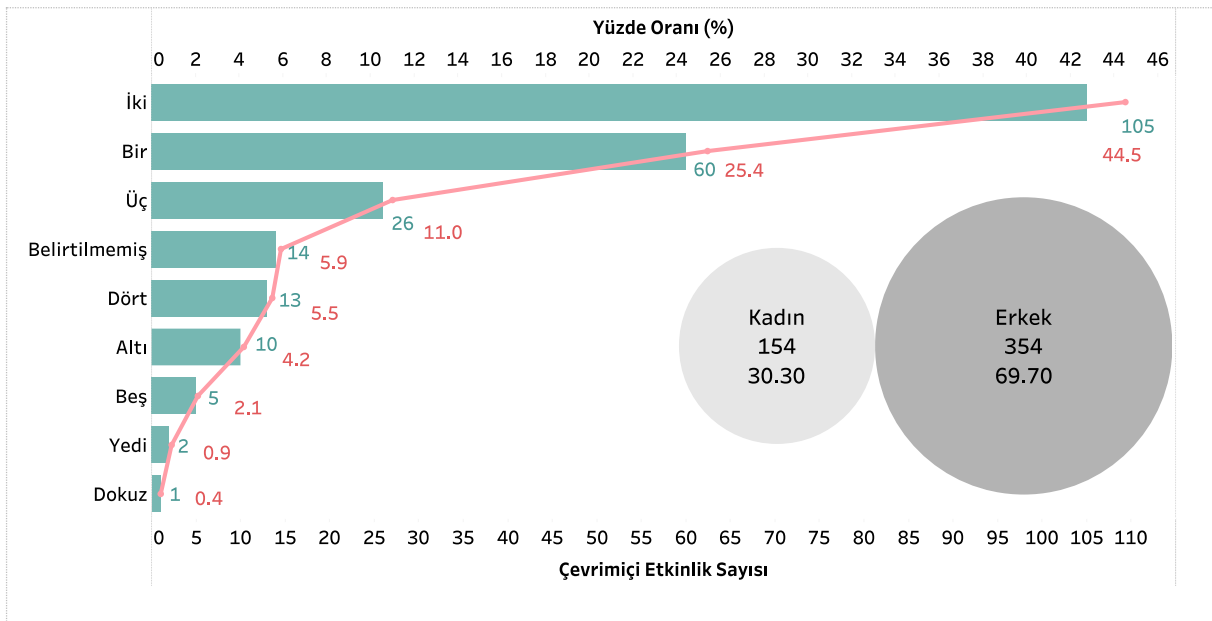
Mekânsal dağılım değişkeni olarak çevrimiçi etkinlikler, üniversitelerin yer aldığı coğrafi bölgelere göre incelenmesi Grafik 3 aracılığıyla ele alınmıştır. Bu kapsamda çevrimiçi etkinliklerinin büyük bir çoğunlukla Türkiye'nin batı ve orta kısmında yer alan üniversiteler tarafından yürütüldüğü; bölgesel nitelikte İç Anadolu ve Ege Bölgelerindeki kurumların hem toplam düzenlenen etkinlik sayısı hem de kurum başına düşen ortalama etkinlik sayısı bakımından ilk iki sırada yer aldığı görülmektedir. Aynı zamanda bu iki bölge kurumları tarafından düzenlenen 141 etkinliğin toplam içindeki payı %60 olarak hesaplanmıştır. Buna karşın Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki kurumlar çevrimiçi etkinliklere yönelik düşük performans sergilemişlerdir. Bunlarla birlikte coğrafi bölge bazında en fazla turizm lisans eğitimi veren kurum sekiz adet ile İç Anadolu ve Karadeniz'de yer almaktadır. Ancak ilgili bölgelerdeki kurum başına ortalama çevrimiçi etkinlik performansları karşılaştırıldığında İç Anadolu'daki kurumlarında Karadeniz'dekilerden iki kattan daha fazla çevrimiçi etkinlik düzenlediği görülmektedir. Diğer taraftan salgın sürecinde Türkiye'deki kurum başına düzenlenen çevrimiçi etkinlik sayısı (4,3) göz önüne alınarak coğrafi bölgeler bazında kurumların ortalama etkinlik sayısı performansı incelendiğinde; Karadeniz Bölgesinin 4,3 ile sınır düzeyinde yer aldığı, ancak Doğu Anadolu ile Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin yine son sırayı paylaştığı ve diğer bölgelerin gerisinde kaldığı tespit edilmiştir. Turizm eğitimi veren kurumlar tarafından düzenlenen çevrimiçi etkinliklerin %2,5'i ilgili kurumdaki bir bölümün öğretim planındaki dersin akışı kapsamında olduğu ve sadece ilgili

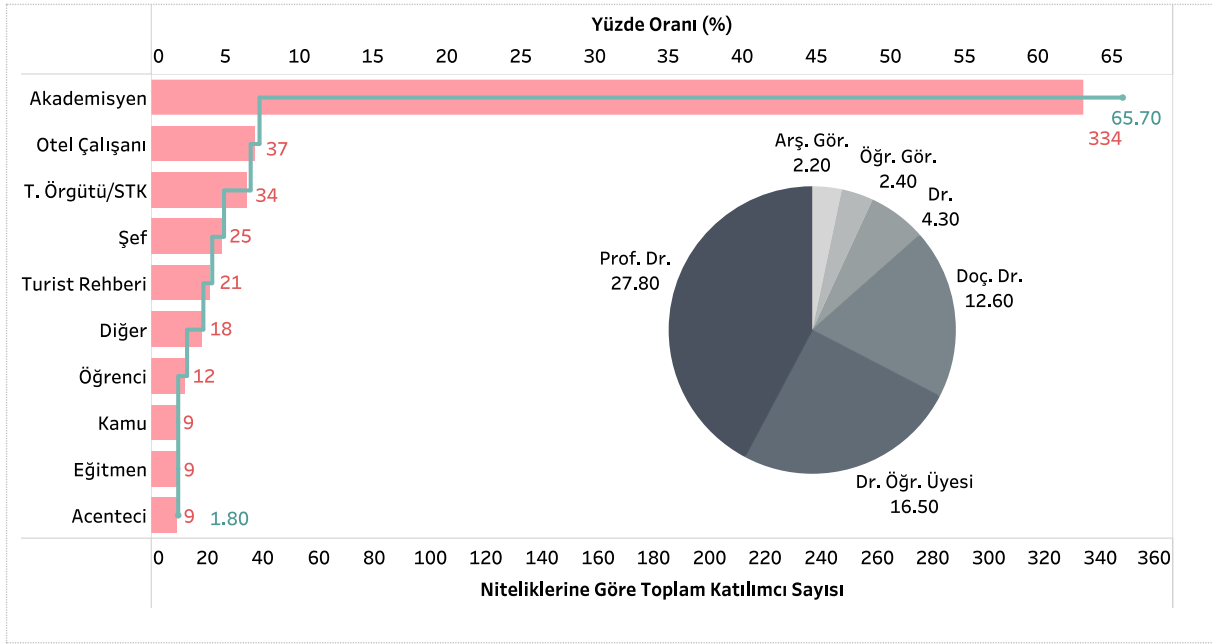
dersin öğrencileri ile sınırlandırıldığı; %19,1'inin genel kapsamda çoklu ya da geniş katılımlı, birkaç kurumun ortaklığında veya herkese açık ulusal nitelikli bir etkinlik olarak gerçekleştirildiği; geri kalan %78,4'ünün ise kurumlar tarafından doğrudan kendi öğrencileri için özel olarak sunulduğu tespit edilmiştir. Bu dağılımın dışında çevrimiçi etkinliklerin toplamda %12,3'ü akademik (29 adet) niteliklidir. Akademik çevrimiçi etkinlikler tür bakımından; bir bölümü çevrimiçi kongre, sempozyum, çalıştay, panel gibi bilimsel nitelikli; bir bölümü lisansüstü öğrenciler başta olmak üzere akademik yazım ve yayınlara yönelik kariyer geliştirme eğitimleri şeklinde; diğer bir bölümü ise sadece turizm akademisyenlerine yönelik akademik sohbet, tartışma, söyleşi olarak düzenlenmiştir.

Grafik 3. Coğrafi bölgelere göre çevrimiçi etkinlik sayılarının dağılımı

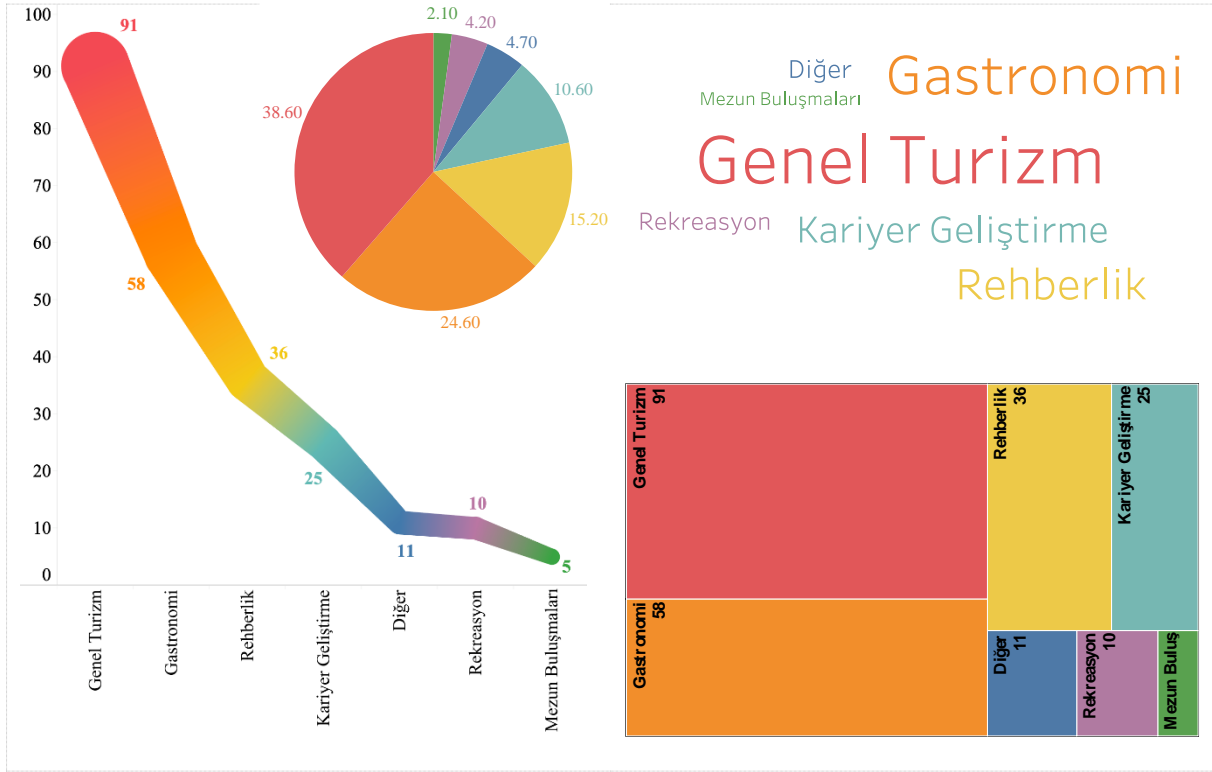
Araştırmada ele alınan değişkenlerden biri de çevrimiçi etkinliklerdeki davetli konuşmacıları ile bunlara ilişkin sayılar ve niteliklerdir. İlgili değişkene yönelik veriler Grafik 4'te görselleştirilmiştir. Bu noktada ilk olarak etkinlik başına bir ile dokuz arasında değişen sayıda konuşmacının etkinliklerde yer aldığı ve genellikle (%74,5) etkinliklerin çoklu (iki ve üzeri) davetli konuşmacı ile yürütüldüğü belirlenmiştir. Toplamda 508 konuşmacının yer aldığı çevrimiçi etkinliklerde demografik açıdan konuşmacıların çoğunluğu (%69,7) erkektir. Etkinliklerdeki davetlilerin niteliklerine bakıldığında; üçte ikisinin akademik kökenli olmak üzere, turizm sektöründeki çeşitli alanlardan ve iş kollarından turizm örgütleri ile sivil toplum kuruluşlarının paydaşlarına ve yöneticilerine; öğrencilerden mezunlara, eğitmen ve yazarlara; kamuda görevli idarecilerden sanatçı, uzman, psikolog, fotoğrafçı, eczacı, yaşam koçu gibi çeşitli pozisyonlarda çalışan kişilerin etkinliklerde yer aldığı tespit edilmiştir. Bu grup içerisindeki en büyük paya (%65,7) sahip olan akademisyenler kendi içerisinde unvanları bakımından değerlendirildiğinde; her unvan kademesindeki akademisyenin bu etkinliklere rağbet gösterdiği ve içlerinde en çok profesörlerin konuşmacı olarak davet edildiği görülmektedir. Bununla birlikte akademisyenlerin 59 ayrı üniversitede görev yaptığı; Tablo 1'de yer alan kurumların 29'undan da konuşmacıların çevrimiçi etkinliklere misafir olduğu; ancak Batman, Erciyes, Gümüşhane, İstanbul Medeniyet ve Recep Tayyip Erdoğan Üniversitelerinden herhangi bir akademisyenin bu tür etkinliklerde bulunmadığı belirlenmiştir.

Grafik 4. Çevrimiçi etkinliklerdeki davetli konuşmacıların sayıları ve nitelikleri

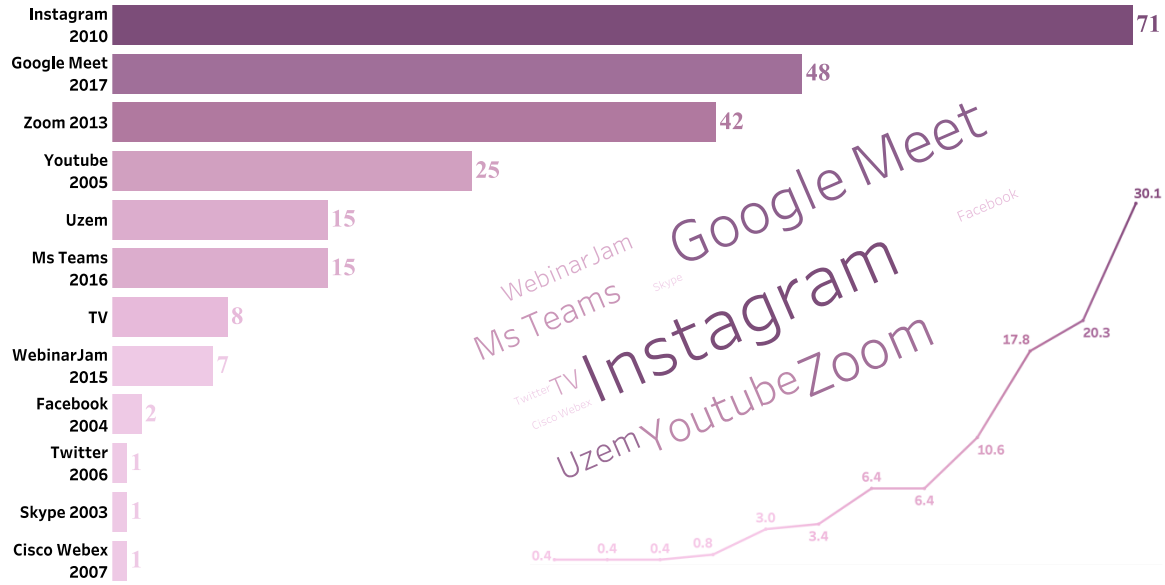
Çevrimiçi etkinliklerin hangi konuda veya ne tür bir içeriğe sahip olduğuna yönelik değerlendirmeler Grafik 5 aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda etkinliklerin önemli bir oranının turizme ilişkin genel konuların (kriz yönetimi, eğitim, dijitalleşme, kültür, girişimcilik, sürdürülebilirlik, akademik yazım) ele alındığı söyleşiler şeklinde yapıldığı ortaya çıkmıştır. İkinci olarak turizmin alt anabilim dallarından olan gastronomi, rehberlik ve rekreasyon ile ilgili konularda çevrimiçi etkinliklerin yoğunlaştığı görülmektedir. Bu yöndeki etkinliklerde davetli konuşmacıların; gastronomi alanında şefler ve rehberlik alanında ise profesyonel turist rehberleri ve acenteciler olduğu Grafik 4'te yer verilen bilgilerle desteklenmektedir. Bunların yanı sıra çevrimiçi etkinliklerin bir bölümü mezun buluşmaları şeklinde öğrencilerle ilgili kurum mezunlarını buluştururken; bir bölümü ise öğrencilerin kişisel ve kariyer gelişimine katkıda bulunmak amacıyla (zaman yönetimi, mutluluk tasarımı, etkili sunum, online iletişim, dil eğitimi) alanında uzman konuşmacıları bir araya getirmiştir. Ayrıca turizmden bağımsız olarak öğrencilere ilişkin çeşitli konularda ve alanlarda (afetlere hazır olma, edebiyat, politika, tarih, insan hakları, bilim, gençlik) da çevrimiçi etkinliklerin düzenlendiği tespit edilmiştir.

Grafik 5. Çevrimiçi etkinlik konularının/temalarının dağılımı

Araştırma kapsamında son olarak, turizm lisans eğitimi veren kurumların çevrimiçi etkinlikleri düzenlerken hangi tür dijital platformları veya sosyal medya kanallarını öncelikli olarak tercih ettikleri incelenmiştir. Grafik 6 doğrultusunda ele alınan bulgulara göre kurumların çevrimiçi etkinliklerin 12 ayrı dijital platform üzerinden yürütüldüğü tespit edilmiştir. Etkinliklerde en çok sosyal medya kanalı olan Instagram'ın kullanıldığı, onu dijital platformlardan Google Meet ve Zoom'un takip ettiği görülmektedir. Bu üç etkin kanalin çevrimiçi etkinliklerde toplam kullanılma oranı ise %68,2 olmuştur. Kuruluş yılları dikkate alındığında aslında bu üç dijital kanalın en fazla 10 yıldır faaliyette olmasına rağmen en çok tercih edilenler arasında yer aldığı ortaya çıkmıştır. Buna karşın en uzun süredir dijital dünyada yer alan Skype, Twitter, Facebook gibi platformlar ise koronavirüs salgın döneminde turizm eğitimi veren kurumlar tarafından en az düzeyde tercih edilmiştir. Bununla birlikte ilgili kurumların çevrimiçi etkinlikleri için sosyal medya kanalları ile popüler dijital platformların yanı sıra gerek kendi üniversitelerinin bünyesindeki uzaktan eğitim sistemi merkezi gerekse de bu sistemlerin benzeri niteliklerde çözüm olanakları sunan (webinarjam, cisco webex) alternatif dijital platformlar aracılığıyla gerçekleştirdiği belirlenmiştir. Nitekim

tüm bu dijital alanların tercihindeki çeşitlilik düzeyi, şüphesiz hepsinin kendisine has özelliklerinin bulunması (sınırlı süre, sınırlı katılımcı sayısı, kullanım bedeli vb.), davetli konuşmacıların talebi veya uygunluk durumu, hedef kitlenin yoğun ilgi gösterdiği kanallar ya da her kurumun kaynakları ile ihtiyaçlarının değişkenlik göstermesi ile açıklanabilir.

Grafik 6. Çevrimiçi etkinlik düzenlenen dijital platformlar ve sosyal medya kanalları

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yükseköğretim düzeyinde turizm lisans eğitimi veren kurumların koronavirüs (covid-19) salgını sürecinde çevrimiçi (online) olarak düzenledikleri ders dışı etkinliklerin çeşitli değişkenler açısından incelendiği, kurum etkinlik performanslarının değerlendirildiği ve bu etkinliklerin yeterliliklerinin sorgulandığı bu araştırmada birtakım önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırma ile Türkiye'deki lisans turizm eğitimi veren 55 fakülte ve yüksekokuldan yalnızca 34'ünün en az bir tane olmak üzere toplamda 236 çevrimiçi etkinliğin düzenlediği tespit edilmiştir. Mart-Aralık 2020 tarihleri arasındaki 10 aylık salgın dönemi açısından değerlendirildiğinde kurum başına 4.3 çevrimiçi etkinliğin düşerken aylık olarak düşünüldüğünde iki ayda bir etkinlik dahi düzenlenememiş bir durumla karşılaşılmıştır. Ortaya çıkan bu durum turizm lisans eğitimi veren yükseköğretim kurumlarının uzaktan eğitim sistemlerinin dışındaki dijital platformlardan yeterince faydalanamadığını, bu tür sosyal medya kanallarını kullanmada yetersiz kaldığını göstermektedir. Diğer bir ifade ile,

İlgili kurumların uzaktan eğitim ve öğrenmede teknolojik kaynaklarını çeşitlendiremeyerek sadece bağlı oldukları üniversite bünyesindeki mevcut uzaktan eğitim sistemi aracılığıyla faaliyetlerini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Oysaki Zoom, Google Meet, Microsoft Teams gibi birçok çevrimiçi etkinlik yapılabilecek dijital platform, henüz ortalama son beş yıldır mevcuttur. Bu nedenle diğer salgınlardan farklı olarak hayatın neredeyse tamamının online olduğu koronavirüs salgın döneminde, gerek toplum gerek eğitim açısından sürecin başarılı yönetilebilmesinde bu tür dijital kanallar oldukça verimli birer alternatif durumundadır. Bununla birlikte iletişim yollarının geliştirilmesi ve zenginleştirilmesinde eğitim kurumlarına önemli fırsatlar sunmaktadır. Muhtemelen koronavirüs, 21. yüzyılın bilgi ve teknolojisinin, sosyal medya platformlarının ve yapay zekanın tüm gücünün hemen hemen her yönüyle kullanıldığı ilk salgın olma özelliği taşımaktadır (Abbruzzese, Ingram ve Click, 2020). Diğer bir ifade ile koronavirüs dijital çağda yeni bir geçişe neden olarak yeni bir düzenin benimsenmesine aracı olmuştur (Sucu, 2020). Dolayısıyla bu dönemde eğitim veren kurumlar da araştırmada ulaşılan sonuçlar doğrultusunda salgının beraberinde getirdiği teknolojideki gelişmeler yönüyle şanslı konumdadır.

Araştırma sonuçları sadece çevrimiçi etkinlik düzenleyen turizm fakülteleri ve yüksekokulları özelinde değerlendirildiğinde, ilgili 34 kurum başına ortalama etkinlik sayısı 6.9'a çıkmaktadır. Bu durum genel ortalamanın üzerinde olmakla birlikte 22 kurumunun çevrimiçi etkinlik sayısı bu ortalamanın (6.9) altında kalmaktadır. Dolayısıyla aktif bir şekilde çevrimiçi etkinlik düzenleyen turizm lisans eğitimi veren kurum sayısının aslında 12 düzeyinde olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Mayıs ayı 56, Aralık ayı ise 66 ile en fazla çevrimiçi etkinliğin gerçekleştiği aylar olmuştur. Bununla birlikte çevrimiçi etkinliklerin kurumlara göre değişkenlik göstermesine rağmen sadece belirli aylarda yapıldığı; planlama, programlama ve zamana yayma açısından kurumlarda belirli bir standardın olmadığı; bu sebeple de yığılmaların gerçekleştiği, devamlılığın ve sürdürülebilirliğin sağlanamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim aylık olarak kurum başına henüz bir etkinlik dahi gerçekleştirilememiş olması bu düşüncüyü destekleyen diğer bir sonuçtur.

Koronavirüs salgını dönemindeki çevrimiçi etkinlikler kurumsal açıdan incelendiğinde; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi'nin 27 ve Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm Fakültesi'nin 25 ile en fazla etkinlik düzenleyen kurumlar olarak ön plana çıktığı görülmektedir. 20'nin üzerinden etkinlik düzenleyen yalnızca bu iki kurum

varken 11 kurumun 10'dan fazla ve dokuz kurumun ise sadece bir adet çevrimiçi etkinlik performansının olması yine önemli bir sonuçtur. Coğrafi bölgeler bazında karşılaştırılma yapıldığında hem toplam hem de kurum başına ortalama çevrimiçi etkinlik sayısı bakımından İç Anadolu ve Ege bölgelerinin ilk iki sırada, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin son iki sırada yer aldığı belirlenmiştir. Elde edilen bu sonuç Yılmaz ve arkadaşlarının (2020) çalışma bulguları ile kısmi benzerlik göstermektedir. Nitekim ilgili çalışmada öğrenmeye ilişkin uzaktan eğitim sisteminin dışındaki dijital platformların kullanımında son sırada yer alan her iki bölge aynı iken, ilk iki sırada Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri yer almaktadır.

Konusu bakımından çevrim içi etkinlikler değerlendirildiğinde spesifik olarak en fazla gastronomi temalı etkinliklerin düzenlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada en fazla etkinlik Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi tarafından sunulmuştur. Bu durumunun iki açıklaması olabilir. Bunlardan ilki Afyonkarahisar ilinin 2019 yılı Ekim ayında gastronomi teması ile UNESCO yaratıcı şehirler ağına katılmaya hak kazanması ve “Gastronomi Kenti” unvanı alması ile bu sürecin bir paydaşı olan kurumun bu yöndeki etkinliklere ağırlık vermesi; ikincisi ise ilgili kurumdaki Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü'nün eğitim kalitesinin 2020 Mart ayında Turizm eğitimi Değerlendirme ve Akreditasyon Kurulu (TURAK) tarafından akredite edilmesine ile kurumdaki eğitim süreçleri yönetiminde iyileştirmeler olarak görülebilir. Nitekim “Gastronomi Kenti” değişkeni açısından Türkiye’de daha önce bu unvanı almış Gaziantep ve Hatay illerindeki üniversitelerin çevrimiçi etkinlik performanslarına bakıldığında Gaziantep Üniversitesi'nin bir, İskenderun Teknik Üniversitesi'nin ise üç etkinlik ile düşük düzeyde kaldığı belirlenmiştir. Bu durumun ilgili iller ve üniversiteler açısından tezatlık oluşturduğu söylenebilir. Bir diğer değişken olarak 2020 yılında TURAK akreditasyon belgesi alan diğer kurumlar açısından çevrimiçi etkinlik performansları karşılaştırıldığında; Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nin 25, Nevşehir Hacı Bayram Veli Üniversitesi'nin 12 ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nin yedi ile ortalamanın üzerinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu doğrultuda turizm lisans eğitimi veren kurumların kalitesinin tescil edilmiş olması bu kurumların salgın gibi kriz dönemlerinde diğer kurumlardan daha başarılı bir süreç yönettiklerini ve öğrencileri ile iletişimlerini koruyabildikleri sonucunu doğurabilir. Ancak 2021’de akredite olabilmek için TURAK’a başvuran kurumların performansları

değerlendirildiğinde Türkiye'nin köklü üniversitelerinden olan Atatürk Üniversitesi ile Erciyes Üniversitesi'nin koronavirüs salgını döneminde çevrimiçi etkinliklerinin olmaması yeni bir tezatlık oluşturmaktadır. İlgili üniversitelerin şartları göz önüne alındığında ortaya çıkan bu durumun ekonomik bütçe ve kaynak ile ilgili olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Araştırma ile ulaşılan tüm bu sonuçlar bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye'de turizm lisans eğitimi veren kurumlar genel olarak koronavirüs salgını krizinde uzaktan eğitim sistemine alternatif olarak teknoloji tabanlı dijital platformları ve sosyal medya kanallarını kullanarak eğitim iletişimde çeşitlendirmeyi sağlayabilmişlerdir. Ancak dinamik bir yapıya sahip olan turizm sektörüne karşın eğitim sektörünün aynı dinamikliği gösteremediği, turizm eğitim kurumlarının dijital yetkinliklerinin zayıf kaldığı belirlenmiştir. Tüm bunlara rağmen henüz ne zaman sona ereceği kesin olarak tahmin edilemeyen koronavirüs salgını, Mart 2020 tarihinden beri geçirdiği bu 10 aylık dönemde birçok olumsuz etkisinin yanı sıra turizm eğitim kurumlarında öğrenme süreçlerinin geliştirilmesine ve iyileştirilmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Böylelikle bu kurumların dijital platformlara olan ilgisini artırmada olumlu bir rol oynamıştır.

Araştırma ile ulaşılan sonuçlar kapsamında, turizm lisans eğitimi veren kurumların koronavirüs salgınının eğitim üzerindeki etkilerini azaltabilmesine ve salgın sürecinin bir fırsata dönüştürebilmesine yönelik birtakım öneriler geliştirilmiştir. Bunlar:

- Koronavirüs salgını sürecinde iletişim kanallarının tamamen online ortama taşınması doğrultusunda henüz sosyal medya platformlarında yer almayan ve sadece kurumsal web siteleri üzerinden varlığını sürdürmeye çalışan turizm fakülteleri ile yüksekokulları ivedilikle bu iletişim kanallarına dahil olmalı ve iletişimde çeşitliliğe imkan tanıyacak bu ortamlardan etkin bir şekilde yararlanmalıdır.
- Kurumlar sosyal medya platformları aracılığıyla düzenledikleri çevrimiçi etkinlikleri sürdürülebilir kılmalı, anlık yoğun etkinlik takvimleri yerine zamana yayılmış devamlılığı olan etkinlikler planlamalıdır. Böylelikle kurum ile öğrenciler arasında kesintisiz etkileşim ve iletişim söz konusu olabilir.
- Kurumlar çevrimiçi etkinlikleri düzenli olarak planlamalı, plan ve programlar mümkün olduğunca akademik yarıyılların başında öğrencilerle paylaşılmalıdır.

Nitekim anlık ve zamansız planlanan etkinliklerin amacına ulaşması mümkün olmayacaktır.

- Çevrimiçi etkinlikler planlanırken sadece bir türe ya da temaya odaklanılmamalı, tüm öğrencilere hitap edebilecek nitelikte farklı türlerden ve turizmin farklı alanlarına yönelik etkinlikler bir bütün olarak programlanmalıdır. Böylelikle öğrencilerin sadece teorik ve mesleki olarak değil sosyal, kültürel ve ruhsal olarak da güçlenmelerine katkı sağlanabilir.
- Çevrimiçi etkinliklerin öğrencilere duyurulmasında iletişim kanalları sınırlandırılmamalı, mümkün olan tüm dijital platformlar senkron olarak kullanılmalı ve iletişimde çeşitlilik ile en fazla düzeyde öğrencinin bu tür organizasyonlardan faydalanması mümkün kılınmalıdır.
- Kurumlar sürekli çeşitli dijital platformlar aracılığıyla çevrimiçi etkinlik düzenleyerek her defasında yeniden planlama, paylaşım ve programlara yerine üniversitelerin uzaktan eğitim sistemleri ile entegre edebilecekleri seçilmiş bir platform aracılığıyla etkinlikleri düzenlemelidir. Böylelikle her kurumun öğrencisi yeni bir kullanıcı olarak tanımlanmaktan ziyade var olan kendisine ait kullanıcı bilgileri ile bu tür etkinlikleri rahatlıkla takip edebilecektir. Nitekim teknoloji sihirli bir değnek değildir ve sözde uygulamalar yerine özde uygulamalarla dönüşüm süreci yürütülmeli; dijital dönüşümün zihinsel dönüşümle başlayacağı, devamında belirli beceriler ve yeterlilikler kazandırılarak devam edeceği, teknoloji yatırımının bu şekilde bir amaca ulaşacağı unutulmamalıdır (Bozkurt, 2020).

Araştırma kapsamında ulaşılan önemli kazanımlara karşın bir takım temel sınırlılıklar da bulunmaktadır. İlk olarak, araştırmanın kapsamı turizm lisans eğitimi veren kurumlar olarak belirlenmiş olup turizm alanındaki diğer kademelerde eğitim veren öğretim kurumları ile turizm dışındaki alanlarda eğitim veren kurumlara dikkate alınmamıştır. İkinci olarak, veri toplama kanalı olarak turizm lisans eğitimi veren kurumların web siteleri ile bu alanlarda beyan edilen sosyal medya platformları ile sınırlandırılmış, bu mecraların dışında ilgili kurumlar tarafından düzenlenmiş çevrimiçi etkinliklere yönelik bilgi içerebilecek dijital platformlar ve alanlar kapsam dışında yer almıştır. Son olarak, araştırma sonuçları 30 Aralık 2020 tarihi itibarıyla geçerli olup verilerin toplanma sürecinde ilgili veri toplama kanallarında

yer almayan, etkinlik düzenlenmesine rağmen henüz bu alanlara veri girişi yapılmamış olası etkinlikler yine kapsam dışında tutulmuştur. Bu kapsamda elde edilen verilerin/bilgilerin sınırlı olması nedeniyle çalışmada ele alınabilecek değişkenler ile bunlara yönelik gerçekleştirilen görsel analizler de bu sınırlar doğrultusunda değerlendirilebilmiştir. Dolayısıyla konu ile ilgili olarak ilerleyen dönemlerde gerçekleştirilecek çalışmalarda bu sınırlılıklar dikkate alınmalı ve mevcut araştırmanın sonuçları da bu sınırlılıklar kapsamında değerlendirilmelidir.

6. KAYNAKÇA

- Abbruzzese, J., Ingram, D. & Click, S. (2020). The Coronavirus Pandemic Drove Life Online, It May Never Return, NBC News, <https://www.nbcnews.com/tech/internet/coronavirus-pandemic-drove-life-online-it-may-never-return-n1169956> [Erişim Tarihi: 24.12.2020]
- Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-21.
- Aksu, M. ve Bucak, T. (2012). Mesleki Turizm Eğitimi, *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2) , 7-18.
- Akyol, C. (2020). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Covid-19 Salgınına Yönelik Görüşleri, *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 3(1), 112-121.
- Alaeddinoğlu, F. ve Rol, S. (2020). Covid-19 Pandemisi ve Turizm Üzerindeki Etkileri, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *Salgın Hastalıklar Özel Sayısı*, 233-258.
- Atay, L. (2020). KOVID-19 Salgını ve Turizme Etkileri, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 17(1), 168-172.
- Bağcı, E., Uzun, C. ve Bostan, A. (2020). Covid-19 ve Sağlık Turizmi, *Journal of Awareness*, 5(3), 331-348.
- Bahar, O. ve İlal, N. Ç. (2020). Coronavirüsün (Covid-19) Turizm Sektörü Üzerindeki Ekonomik Etkileri, *The International Journal of Social Sciences and Education Research*, 6(1), 125-139.
- Benjamin, S., Dillette, A. & Alderman, D.H. (2020). We Can't Return to Normal: Committing to Tourism Equity in The Post-Pandemic Age. *Tourism Geographies*, 22(3), 476-483.
- Binbaşoğlu H. (2020). Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) Döneminde Ulusal Turizm Örgütlerinin Resmi Web Sitelerinin Bir İletişim Aracı Olarak İncelenmesi, *Turizm Akademik Dergisi*, 7(2), 73-88.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemi Süreci ve Pandemi Sonrası Dünyada Eğitime Yönelik Değerlendirmeler: Yeni Normal ve Yeni Eğitim Paradigması, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.

- Buluk, B. ve Eşitti, B. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Uzaktan Eğitimin Turizm Lisans Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesi, *Journal of Awareness*, 5(3), 285-298.
- Cave, J. & Dredge, D. (2020). Regenerative Tourism Needs Diverse Economic Practices, *Tourism Geographies*, 22(3), 503-513.
- Çerçi, Ü. Ö., Canöz, N. ve Canöz, K. (2020). Covid-19 Krizi Döneminde Bilgilenme Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 44, 184-198.
- Çınar, F. ve Özkaya, B. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Medikal Turizm Faaliyetlerine Etkisi, *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 35-50.
- Çimen, E., Gürdal, G., Çuhadar, S. ve Akbayraktürk Çanak, T. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Sürecinde Türkiye'deki Üniversite Kütüphaneleri, *Yüksek Öğretim Dergisi*, 48-53.
- Eryılmaz, B. (2020). Türkiye'de Faaliyet Gösteren Otel Zincirlerinin Yeni Tip Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirmeleri, *Turizm Akademik Dergisi*, 7(1), 15-27.
- Gretzel, U., Fuchs, M., Baggio, R., Hoepken, W., Law, R., Neidhardt, J., Pesonen, J., Zanker, M. & Xiang, Z. (2020). e-Tourism beyond Covid-19: A Call for Transformative Research, *Information Technology & Tourism*, 22, 187-203.
- Higgins-Desbiolles, F. (2020). Socialising Tourism for Social and Ecological Justice After Covid-19. *Tourism Geographies*, 22(3), 610-623.
- Huertas, A., Oliveira, A. & Giroto, M. (2020). Crisis Communication Management by The National Tourist Organizations of Spain and Italy in The Face of Covid-19, *Profesional de la Información*, 29(4), e290410.
- İbiş, S. (2020). Covid-19 Salgınının Seyahat Acentaları Üzerine Etkisi, *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 85-98.
- Jones, N., Blackey, H., Fitzgibbon, K. & Chew, E., (2010). Get out of Myspace! *Computers & Education*, 54(3), 776-782.
- Karadağ, E. ve Yücel, C. (2020). Yeni Tip Koronavirüs Pandemisi Döneminde Üniversitelerde Uzaktan Eğitim: Lisans Öğrencileri Kapsamında Bir Değerlendirme Çalışması, *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 181-192.
- Karaman, M. E. (2020). OVID-19 Salgınının Uygulamalı Derslere Etkisi ve Bu Derslerin Uzaktan Eğitimle Yürütülmesi: Temel Tasarım Dersi Örneği, *Medeniyet Sanat-İMÜ Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 6(1), 44-56.
- Keskin, M. ve Özer Kaya, D. (2020). COVID-19 Sürecinde Öğrencilerin Web Tabanlı Uzaktan Eğitime Yönelik Geri Bildirimlerinin Değerlendirilmesi, *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), 59-67.

- Kocaman Karoğlu, A., Bal etinkaya, K. ve imşir, E. (2020). Toplum 5.0 S¼recinde T¼rkiye’de Eğitimde Dijital D¼n¼ř¼m, ¼niversite Araştırmaları Dergisi, 3(3), 147-158.
- K¼se, E. (2013). Eğitim Kurumlarında Gerçekleştirilen Ders Dışı Etkinliklerin Sınıflandırılmasına Y¼nelik Bir ¼neri, Uluslararası T¼rke Edebiyat K¼lt¼r Eğitim Dergisi, 2(2), 336-353.
- Ma, S., Zhao, X., Gong, Y. & Wengel, Y. (2020). Proposing “Healing Tourism” As a Post COVID-19 Tourism Product, *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 31(4), 1-4.
- MEB (2020). Bakan Selçuk, Koronavir¼s’e Karşı Eğitim Alanında Alınan Tedbirleri Aıkladı <http://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr> [Erişim Tarihi: 24.12.2020]
- Reimers, F. R. & Schleicher, A. (2020). 2020 COVID-19 Pandemisine Karşı Eğitimde Atılabilecek Adımlara Rehberlik Edecek Bir ereve, OECD 2020 Raporu, https://globaled.gse.harvard.edu/files/geii/files/framework_guide_v4_tr.pdf [Erişim Tarihi: 24.12.2020]
- Romagosa, F. (2020). The Covid-19 Crisis: Opportunities for Sustainable and Proximity Tourism. *Tourism Geographies*, 22(3), 690-694.
- Saatcı, G. ve Aksu, M (2020). Lisans D¼zeyinde Turizm Eğitimi Alan Yabancı Uyruklu ¼đrencilerin Koronavir¼s Algılarını Metafor Yolu İle Tespit Etmeye Y¼nelik Bir Araştırma, *Journal of Awareness*, 5(4), 617-630.
- Sağlık Bakanlığı (2020). Covid-19 Nedir? <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> [Erişim Tarihi: 24.12.2020]
- Sigala, M. (2020). Tourism and Covid-19: Impacts and Implications for Advancing and Resetting Industry and Research, *Journal of Business Research*, 117, 312-321.
- Spalding, M., Burke, L. & Fyall, A. (2020). Covid-19: Implications for Nature and Tourism. *Anatolia*
- Sucu, İ. (2020). Yeni D¼nya D¼zeninde D¼n¼ř¼m¼n İletişim ve Medyadaki İlk Adımları: Covid-19 Sonun Başlangıcında Yeni Bir Dijital ağ, *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 556-566.
- S¼rme, M. (2020). *Turizm ve Kovid-19*, İksad Yayınevi, Ankara.
- Telli Yamamoto, G. ve Altun, D. (2020). Koronavir¼s ve evrimii (Online) Eğitimin ¼nlenemeyen Y¼kseliři, ¼niversite Araştırmaları Dergisi, 3(1), 25-34.
- UNESCO (2020c). Dealing with Obstacles to Distance Learning <https://en.unesco.org/news/dealing-obstacles-distance-learning> [Erişim Tarihi: 26.12.2020]
- UNESCO. (2020a). School Closures Caused by Coronavirus (Covid-19). UNESCO. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse> [Erişim Tarihi: 24.12.2020]

- UNESCO. (2020b). Startling Digital Divides in Distance Learning Emerge. UNESCO. <https://en.unesco.org/news/startling-digital-divides-distance-learning-emerge> [Erişim Tarihi: 24.12.2020]
- UNICEF. (2020). UNICEF and Microsoft Launch Global Learning Platform to Help Address COVID-19 Education Crisis. UNICEF. <https://www.unicef.org/press-releases/unicef-and-microsoft-launch-global-learning-platform-help-address-covid-19-education> [Erişim Tarihi: 24.12.2020]
- Üçer, N. (2020). Pandemi (Covid-19) Sürecinde Uzaktan Eğitim Araçlarının Etkinliğinin Üniversite Öğrencileri Tarafından Değerlendirilmesine Kullanımlar ve Doyumlar Yaklaşımı Açısından Bir Bakış, *Global Media Journal TR Edition*, 11(21), 206-233.
- WHO (2020a) Timeline: WHO's COVID-19 Response <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/interactive-timeline#> [Erişim Tarihi: 24.12.2020]
- WHO. (2020b). WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard. <https://covid19.who.int/> [Erişim Tarihi: 02.01.2021]
- Yıldız, S. (2016). Pedagojik Formasyon Eğitimi Alan Öğrencilerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(1), 301-329.
- Yılmaz, E., Mutlu, H., Güner, B., Doğanay, G. ve Yılmaz, D. (2020). Veli Algısına Göre Pandemi Dönemi Uzaktan Eğitim Sürecinin Niteliği, *Palet Yayınları*, Konya.
- YÖK (2020). Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirme Notu:1, https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/coronavirus_bilgilendirme_1.aspx [Erişim Tarihi: 24.12.2020]
- Zeng, Z., Chen, P-J. & Lew, A.A. (2020). From High-Touch to High-Tech: Covid-19 Drives Robotics Adoption. *Tourism Geographies*, 22(3), 724-734.
- Zenker, S. & Kock, F. (2020). The Coronavirus Pandemic: A Critical Discussion of a Tourism Research Agenda. *Tourism Management*, 81, 104-164.